

Владислав МИЛАНОВ

СУ „Свети Климент Охридски“, България

**БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИЧЕСКА РЕЧ В БАЛКАНСКИ
И СЛАВЯНСКИ КОНТЕКСТ**

Vladislav MILANOV

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria

**BULGARIAN POLITICAL SPEECH IN BALKAN
AND SLAVIC CONTEXT**

The article studies in comparative plan the displays of speech aggression in Bulgarian, Ukrainian, Greek, Serbian and Croatian language. Analyzed are identical example that clearly show the tendencies to verbal aggression and the use of language cliches as well. Presented are lexical and topical groups that unite most typical means of expression for nomination of offence, intolerance to different human features and acts/manifestations? The idea of this initial study is to form a context for comparative research of the main linguistic characteristics of the political speech. Not only to outline the similar elements but also to unfold the scales of the dissimilarities. Both these factors are directly related to the social and economic status of the countries, to the built up or not political culture, to the attitude towards language literacy and the speech etiquette in official communication.

Ключови думи: политическа реч, речева агресия, клишета.

Keywords: Political Speech, Speech Aggression, Cliches.

Лингвистичните наблюдения върху политическия дискурс през последните години се увеличават в световен план и това не е резултат от случаен изследователски интерес. Публичната реч все повече привлича вниманието на езиковедите и на изследователи от различни научни области, тъй като отразява редица актуални особености от динамиката на езиковия развой, обвързани със социално-икономическото развитие на различни общества, от една страна, и достига до много широка аудитория през различни информационни канали, от друга страна: радио- и телевизионни предавания, онлайн медии, социални мрежи, вестници, които в своя традиционен хартиен вариант като че ли намаляват своето влияние през последните години, но чрез онлайн платформите

си достигат до широка аудитория, като я информират и едновременно с това вероятно оформят и моделират нагласите ѝ.

Политическата реч се отнася към стиловете с висок статут на престижност и официалност. Неслучайно още древните мислители я определят като изкуство, а това е повод винаги да бъде съотнасяна към високия произносителен регистър, а очакванията към информативността и въздействието ѝ да бъдат на най-високо равнище. Елементите на представителност, които са неделими реквизити от официалната и институционалната значимост на тази реч, ангажират политическите лица със съобразяването на редица езикови елементи, които я правят официална, силно информативна и въздействаща.

Настоящата статия си поставя за цел да представи някои от основните характеристики на съвременната българска политическа реч в съпоставка с изказванията и посланията на политици от избрани балкански и славянски държави. Логиката на подобно съпоставително проучване се корени в близостта между страните, сходните политически ситуации, изразени чрез близки по същество управленски модели, аналогични процеси в състоянието на преход от една система към друга и не на последно място на идентична динамичност в съвременните езикови процеси.

Обект на изследователския интерес в изследването са наблюденията върху езиковата агресия, употребата на клиширани изрази и конструкции и върху някои маркери за разговорност, които имат отношение към смесването на регистрите и често превключват неуместно кодовете в политическото общуване, без да го съобразяват с представителната институционална позиция, която се очаква от говорещите. Съпоставени са примери от българския, гръцкия, хърватския, румънския и от сръбския език. В рамките на една по-широка инициатива по проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката, ще бъдат анализирани съпоставително политическите изказвания на повече от десет държави и ще бъде издадена монография, посветена на изводите от съпоставителните проучвания. Основание за подобно мащабно проучване дават следните общи езикови черти и елементи на речевия етикет, характерни за различни по ареал, социално-икономическо състояние, традиции в политическата реторика общности и държави:

- 1) Засилена употреба на клиширани изрази и конструкции;
- 2) Неумение да се изслушва събеседникът и да се уважава чуждата гледна точка;
- 3) Преекспониране на Аз-а като политически говорител;
- 4) Неумение да се изгради смислова теза и да бъде защитена с убедителни аргументи;
- 5) Бягство от конкретността и използване на различни стратегии за отклоняване на вниманието: отговор на въпроса с въпрос; насочване към различни теми, които нямат отношение към темата на разговора;
- 6) Употреба на обидни и нецензурни думи в официална среда;

7) Некоректна интонационна структура на изказването; неадекватни паузи и неподходящ за пълноценното възприемане от слушателя темпоритъм на речта;

8) Смесване на езиковите регистри без оглед на ситуацията и на елементи като официалност, престижност и институционалност, които ангажират съответните речеви опозиции: спонтанна – подготвена и предварително обмислена реч;

9) Паралингвистични елементи.

Понятието езикова агресия навлезе през последните години и в лингвистичната наука, но съдържателната му същност е прекалено обща и това като че ли поставя под съмнение природата му на езиковедски термин. Натрупването на разработки, свързани с агресивното политическо поведение и говорене, вероятно скоро ще дадат основание да бъде прецизиран изразът и с контретни анализи на примери да бъдат очертани научните му стойности. Изключително важни са и съпоставителните проучвания, които научно задълбочено разглеждат речевите прояви на обидата, като съпоставят равнищата в зависимост от политическата култура, социално-икономическото положение на една държава и др. За българското политическо говорене – парламентарно и извънпарламентарно, вече са публикувани многобройни текстове, които разглеждат отделни прояви на агресивната реч. Уместно е да се използва и съчетанието реч на нетолерантността, но то повече се отнася към специфични лексико-семантични групи, свързани с темите за чужденците, отношението към расовата идентичност, към проблемите, свързани със сексуалните обиди и половото самоопределение на група от хора.

За българската политическа реч вече съществуват обобщения на базата на корпуси с парламентарна и извънпарламентарна реч (виж например bultreebank.org, където е публикуван корпус по политическа и журналистическа реч politicalspeech.org), които най-общо очертават няколко големи тематични групи, свързани с изразяването на обидно отношение и използването на нецензурни думи. Най-общо тези агресивни речеви форми намират лексикален израз и се групират около следните обединения:

1) На расова и на етническа основа: **По-беден, по-необразован от електората на ДПС, от българските мюсюлмани има ли?** (Б. Борисов);

2) На полова и на сексуална основа: *01.02.2018, twitter.com* Ангел Джамбазки, Обединени патриоти: Вижте се бе, **неможачи. Тъмни източноевропейски субекти и тесногръди старомодни задръстеняци.** Вижте хората какви световни проблеми решават. Прогрес. Напредък. Финес. А вие – Мила Родино. Не може! Не трябва! Не е полова неутрално. МилО ще трябва да е. Ама-ха;

3) На физически характеристики (най-често недостатъци) и на дефицити в областта на етиката и морала: **80% от населението са дебилни** и не могат да се подписват. Когато имаш един **оскотял, необразован и примирен народ**, манипулацията става много лесна; **интернет лумпени** (Иво Христов, БСП, *08.11.2017 г., Интервю в телевизия Bulgaria on Air*);

4) Предметно-качествени обиди: **Селяните, които викат от място, да млъкнат! Простете, че нарекох селяни за няколко народни представители, които се държат като говеда (Г. Терзийски); Вие сте червен жълтопаважник! Уникален лъжец сте!** (Цвета Караянчева, 27.02.2017 г. Предизборни дебати по БТВ);

5) Сравнения с растения и животни: **Въртят се като шугави мишки, А какво е говорил със своите колеги социалисти в България и какво са му предали, след като чух как и вас ви подведоха от неказани мои думи да изпаднете в истерия и като пуйчета да пуйчат всички в парламента (Б. Борисов; сравнението на журналистите с мисирки също принадлежи на министър-председателя), **Тези говеда, които окрадоха нашите живи, кешови пари. Не съм крал парите за разлика от тези животни** (В. Рашидов, интервю от 17 юли 2015 г.).**

Съвременната хърватска езикова ситуация също представя разнообразни примери за употреби на обидни думи и изрази. Регистрирани са лексеми и съчетания като **гъзолизец, Муньо, политически идиот** в онлайн изданието *Novi lis* от 23.05.2020: *Sanja Barić kaže da je Milanović ispaо nepromišljen. Puhovski ga je, pak, nazvao "političkim idiotom"*. Не са изолирани и употребите на изречения, които съдържат директни упреци с конотативни елементи:

Plenković: G. Bernardić nema pojma o Europskoj uniji. Osupnut sam da planirate biti premijer, a ne znate baš ništa. Instrument europskog oporavka je nastao u zadnjih nekoliko mjeseci i iz njega će doći 10 milijardi. Od SDP-ove Vlade smo zatekli 6 posto ugovorenih sredstava, a 1 posto isplaćenih. Nadam se da ovakvo neznanje nikad neće doći u priliku voditi Hrvatsku. Razočaran sam, vi ste mlad čovjek i mogli ste se pripremiti.

Bernardić: Vi ste najpametniji. Genije ste i rasturate. Jako puno znate, ali doveli ste Hrvatsku na rub provalije. Docirate i mislite da ste najpametniji. Vi ste jedan napuhani balon.

Характерни за политическата реч в редица изказвания на публично говорещи лица (управляващи и в опозиция) от различни страни са и нападките, които нетолкова явно изразяват агресия. Те по-скоро приличат на намеци, чрез които се подчертава страх от общуването с опонента. Много често подобен тип изказвания наподобяват на обидите между малки деца. В детската реч обаче са маркирани с по-лека степен на обида и очертават повече наивност, отколкото в политическия дискурс, където се увеличава напрежението и се засилва отношението към непоносимост спрямо опонента, негови действия или речеви изяви:

1) На пръв поглед безобидна ситуация изостря напрежението и се стига до обидни сравнения и квалификации. На въпрос на журналист (в онлайн изданието *Glas Istre*, 3.05.2020) дали двамата опоненти са си направили тест за коронавирус (върху опонента се прехвърля и възможността да е източник

на зараза или да не спазва епидемиологичните мерки), отговорът провокира употребата на стилистично маркирана лексика.:

Bernardić: *Nisam se testirao dosad, jer nisam bio u kontaktu sa zaraženim osobama, ali budući da ću tu provesti dva sata s g. Plenkovićem, koji je visokorizična osoba, morat ću to učiniti. Bez obzira na sve, došao sam.*

Plenković: *Drago mi je da se g. Plenković okuražio doći. Što se tiče testova na Covid-19, napravio sam ih čak četiri. Danas sam napravio zadnji, vodeći računa o zdravlju vas i g. Bernardića. Za razliku od njega, ja se ne grlim, njegove fotografije su puno kompromitantnije.*

2) Подобен контекст се наблюдава и в онлайн изданието Direktno от 1.07.2020: *Javnost će zaključiti tko je ozbiljan, a tko ne. Tko zna, a tko ne zna voditi zemlju, tko je politikant, a tko odgovoran političar. Tko će Hrvatskoj u budućnosti osigurati radna mjesta, plaće, mirovine, brzi gospodarski oporavak. I one koji će tu sada nabacivati blato, izmišljati krize, raditi paniku – i što je nagore – pokušaj izgradnje nepovjerenja u struku i u Stožer“, rekao je Plenković na Biokovu odgovarajući na novinarska pitanja.*

Ustvrдио je da je SDP nastojao „minirati uspješan proces“ koji je, kako je rekao, vođen s glavnom i jedinom brigom - zaštite zdravlja hrvatskih građana...

*Istaknuo je pritom kao primjer ponašanje SDP-ovog **Rajka Ostojića** koji je, kako je rekao, napravio cijeli spektakl, teatar i glumatanje.*

Динамична и много силно променяща се е съвременната езикова ситуация в Украйна. Този процес е резултат от сложната политическа съдба на държавата през последните години и на редица нездрав интереси, насочени към културата, историята и територията на бившата съветска държава. Със сигурност динамиката в обществено-политическото развитие оказва влияние и върху политическата реч. Обидната лексика, регистрирана в изказванията и описана сериозно в дисертационния труд на Юлияна Узаничева „Стратегии за езикова агресия в България и Украйна“, очертава две основни тематични групи – от една страна, са регистрирани традиционните обиди „в най-чистия им вид“ по думите на авторката. Към тях се отнасят **ругатните, псувните и пейоративно маркираните думи**. От друга страна, са метафоричните думи и изрази и евфемизмите, чрез които се проявява отношение на нетърпимост към противниците, без да се прибегва до думи, които се смятат за непристойни и строго забранени особено в официалния стил на общуване.

Узаничева изброява примери, регистрирани в политически изказвания, които стоят в близост до българската група за сравнения с растения и животни: **животно, козел, патица**. Авторката коментира, че този тип названия се използват и като прозвища в публичната реч във Върховната Рада. „Кокошарник“ пък е наричан самият украински парламент. За българския език този тип функционални наименования в качеството им на прозвища са подробно описани от Цветанка Аврамова.

„Животно, ще ни отговориш за Иловайск. Ще се явиш пред трибунала заради Иловайск“ (независимият депутат Владимир Парасюк се обръща към

директора на Държавната охрана и министър на отбраната от 2014 г. Валери Гелетей).

Депутатката Ирина Луценко, представител на „Блока на Петро Порошенко“ и съпруга на главния прокурор на страната Юрий Луценко, пък призовава колегата си Олег Недав да „изнесе козела“, тоест депутатата от радикално-националистическата партия „Свобода“ Юрий Левченко. Самият главен прокурор отговаря на упрек от журналистка, отправен към съпругата му, със следните думи: **Обичам политиците, които са искрени в действията и изказванията си. Моята жена е истинска. За речите си не прибягва до пиари, а за лицето си – до хирурзи.**

Често използвано в украинската политическа реч е и сравнението с **шизофренията** като болестно състояние: **Да крещят за това, че има корупция при военните поръчки, че няма координация между подразделенията, да крещят, че Генщабът е лош, а след това да провалят гласуването за разширяване пълномощията на СНБО. . . – точно това е истинска украинска шизофрения.** (Сергей Висоцки от партията „Народен фронт“). Към автоагресивните изказвания Узаничева отнася реплики като „Приятели, постъпих като идиот“, изречена от Игор Луценко. Темата за сравненията и обидите с болести и болестни състояния предстои да бъде изследвана в специален текст. Основание за това дават десетките примери, които сме регистрирали през последните години. Ключове лексеми в тези обиди са названия като **луд и лудост, дебили, инбецили, шизофреници, манияци** и др.

Както в българската политическа реч, така и в украинската често се използват термини и похвати от театралното, цирковото и музикалното изкуство като **политически цирк, фарс, комедия**. Тези реалии са широко разпространени във всички езици и във всички политически изказвания. Неслучайно актьори от България реагираха преди време с призив да не се използва сравнението между политиката и цирка, защото принижавя цирковото изкуство. На българската политическа метафора и сравненията с войната и битката, с театъра и с цирка, с киното и с музиката специално внимание обръща Надежда Сталянова в статията си „Метафората в политическата реч“. В украинската парламентарна традиция (вече около 30-годишна) се наблюдават сходни примери с тези в българската практика: **Време е от цирка на изродите, какъвто е в момента Върховната Рада, да направим театър на демокрацията и парламентаризма. Ако удряме мутрата на всеки, който не ни харесва, тогава скоро ще започнем да се разхождаме по улиците с четина и животински кожи,** коментира в интервю за „Аргументи и факти“, публикувано на 5 февруари 2015 г., независимият депутат Борислав Береза (цитирано по Узаничева 2020: 126).

Силно застъпена е и военната терминология, която може би закономерно се използва, като се има предвид, че страната е във война. Термини като **мина, минирам, казарма, казармен режим, тежка артилерия, обстрел,**

стрелям, изстрелвам, завоюване на позиции присъстват много често в езика на депутатите, когато защитават своята позиция или нападат опонентите си (Узаничева 2020: 128). От подобна гледна точка се засилва и речевата агресия към руския президент Вл. Путин. Украински депутати се обръщат по следния начин към него:

Ти, президенте, **дявол московски**, и брат и приятел на проклетия дявол, **секретар на самия Луцифер!** Какъв рицар си ти по дяволите, когато не можеш да **убиеш таралеж с гол задник?** Няма ти, **кучи сине**, да видиш украинските синове в краката си. Не се боим от войската си, със земята и водата си ще се бием срещу теб. Ето какво ти казва украинския народ, **поплювко**. **Даже християнските свине няма да пасеш**. Сега завършваме, защото знаем коя дата е и имаме календар, месец в небето, година в книгите, а денят ни е такъв, какъвто е и вашият, **затова ни целувай задника!** (по Узаничева 2020 : 250). В българската политическа реч също е силно застъпена образността на битката и на войната. Неслучайно министър-председателят винаги използва маркирана лексика от типа: **Бихме ги и пак ще ги бием... Всеки път ги бия на изборите**. И други подобни примери.

Както в България, така и в Украйна една от основните стратегии на агресивното говорене е преминаването от учтива към „ти“-фòрма на общуване. В своето съпоставително изследване Юлияна Узаничева отбелязва, че в Украйна подобен формат на общуване е по-неприемлив, отколкото у нас. В съвременната езикова ситуация в България ти-говоренето е обяснено и като социолингвистично явление. Факт е, че съвременният българин все по-рядко използва уважителното „Вие“ и все по-трудно съгласува в минало неопределено време формите за учтивост. Преминаването на „ти“ без регламентирано разрешение и като конвенция, и то в официална обстановка, се възприема като форма на речева агресия (особено в политическата реч), която предполага ескалация към други форми на езиково насилие – обиди, заплахи, ругатни и др. Един от красноречивите примери, които авторката на дисертационното изследване посочва, е свързан с преминаването на „ти“, което стои агресивно, осъществява се по време на дебати в телевизионното студио на предаването „Пулс“ по телевизия „112 Украйна“ от 25 септември 2018 г. Кандидат-депутатът на „Наша Украйна“ Евгений Червоненко, който е обвинен от своя опонент Олег Барна, че има двойно гражданство, става от стола си и тръгва към Барна, като казва: **Какви сте вонящи! Вие просто воните! След това ти с твоя брат... „Не „ти“, а „Вие!“**, прекъсва го Барна. Диалогът продължава с още едно преминаване към неофициалното обръщение:

Е. Ч.: Вие... И за слабоумните е... Чууй!

О. Б.: Чуите!

Е. Ч.: Чу... Това няма никакво значение за откраднатите пари... Махнете този боклук от тук!

Очевидно подразнен или от факта, че опонентът му говори на руски, или от преминаването на „ти“, или от обвинението за присвоени средства, Барна на свой ред не изпълнява указанията си да говори на „Вие“ и преминава на „ти“: **Ти си държавен служител, научи се да говориш на украински! И не преминавай на „ти“. Научи се да уважаваш другите.**

Сръбската и хърватската езикова ситуация също се развиват много динамично през последните години. Това е резултат и от сложните общественно-политически процеси и икономическите последици от тях. За специфични случаи на речева агресия и обидни квалификации има податки в речта на хърватския президент Зоран Миланович, който е запитан дали Сърбия трябва да бъде блокирана по пътя ѝ към Европа: **Не мисля, но Сърбия има нещастieto да я управлява един кабадахия (фиг. тиранин) от името на белградската чаршия, но това не са сръбската държава и народ. В Сърбия аз виждам партньор, там работят хърватски фирми.** Обект на речева агресия често става и Гордана Чомич от Демократичната партия. Повод е нейното решение да прекъсне бойкота и да се върне в парламентарната зала. Дългогодишен политик, сега тя е атакувана от довчерашите си колеги, а ситуацията излиза от контрол и в социалните мрежи: **Ако в политиката съществува проститутка, то това без всякакво съмнение е Гордана Чомич.**

Обект на ирония с обиден подтекст става и заместник-председателката на Правителството на Сърбия Зорана Михайлович. Депутати от Сръбската радикална партия нападат словесно и физически Зорана Михайлович и по тази причина работата на Парламента е продължена след две паузи и три предупреждения... Радета (депутат от Сръбската радикална партия) преди това се обръща към министърката с думите **„Как не Ви е срам, крадло лъжлива“** и допълва, че **„министърката се пули и прави физиономии зад гърба на премиерката Ана Бърнабич“**. Министър Михайлович остро отвърща, че радикалите **„лъжат през всичките тези дни, че са невъзпитани, че всичко, което говорят вече дни, месеци, години, е лъжа“... „Лъжете, че съм взела 300 милиона за Моравския коридор; лъжете, че съм шпионин, американски или британски...“** Към словесните атаки на Радета се присъединява и радикалът Милорад Миричич, който казва, че **„министърката е известна с това, че харчи парите си за лични неща“** и че партията ѝ е приготвила подарък, след което депутатът демонстративно вади от джоба си долно женско бельо. Посочих тази част от примера в по-широк контекст, защото убедително показва взаимовръзката между речевата агресия и последващи действия, които засилват и огрубяват още повече това, което вербалното не успява.

В своя статия, посветена на речта на политиците и езиковата агресия, онлайн порталът ISTINITO (15.08.2016) разработва текст със следното заглавие: **В политиката като в кръчма: валят псувни, обиди и клетви.** Текстът описва следната ситуация: В Народното събрание на Република Сърбия още се говори за полемиките между депутата от Сръбската радикална партия

Миланко Михалица и депутатата от Съюза на независимите социалдемократи Милан Ковач за това кой е **змея** и кой **мравояд**, а също така и посланието на председателя на Клуба на СНСД Радован Вишкович, отправено към шефа на депутатите от Сръбската демократическа партия Вукота Говедарица: **Ако аз не съм нормален, ти си глупак на квадрат**. Част от изводите, които обобщават анализаторите в статията с убедителни примери, са:

1) Политиците в Република Сърбия, описани със собствения им речник, са **дилетанти, кабадахии, байчовци, стрини, престъпници и предатели**:

- Милорад Додик (СНСД) за Младен Босич (СДП):

Босич е дълбоко фрустриран политически дилетант.

- Додик за Игор Црндак (Партия на демократичния прогрес): Отмъщението се сервира студено, никога горещо. Той се прави на **наивна стрина**, която постоянно задава едни и същи въпроси като своя шеф, а именно: **А какво тук не е наред?** Црндак е **маргинална личност, недорасъл, новобогаташ, преходна карикатура в политическия живот, турбо предател**.

- Вукота Говедарица (Сръбска демократическа партия, СДП) за Додик: **Покажете, че не сте президент на Република Сърбска, а обикновен кабадахия и селянин**.

- Лука Петрович (СНСД) за Говедарица: Той е **селянин** от Гацак.

Съвременната гръцка политика днес има свои специфики, наложени от динамиката в обществено-икономическите отношения. С „цветист“ и често агресивен език се отличават в гръцкия парламент някои представители на левицата и на крайнодясната партия «Χρυσή αυγή» („Златна зора“). Примерите показват тенденции, които се наблюдават и в останалите коментирани конструкции на политици от различни страни: ирония и автоирония, заплаха, преминаване към ти-говорене, употреба на обидни думи, обида чрез реторично зададени въпроси и други. Тук се позоваваме на примери, отбелязани в магистърската работа на ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΣΑΠΑΚΗ, която прави преглед на различни стратегии в изразяването на отношение чрез специфични похвати: Павлос Полакис, от партия „Сириза“: **Да, господа народни представители, аз съм шут, карагъоз** (палячо, карикатурен образ от кукления театър на сенките, много популярен в миналото в Гърция), **примитивно и човекоподобно същество! Аз съм чучек** (нищожество), **мафиот и заравям три метра под земята всеки, който се осмели да ми противоречи! Какво, проблем ли имаш? Не чух? Ще ви ..... всички тук!**).

Дзанакопулос: **Не говори с фашисти. Хайде, тръгваме. Полакис: Айде, карагъоз такъв.**

Както се вижда от посочените примери, използвани са някои специфични лексеми, които имат национална нюансираност. Употребата на конструкции като **примитиви и човекоподобни същества** пък често се използва в речта на националистите, които съзнателно огрубяват и принизяват хора от различни етноси и култури. В българската политическа действителност подобен пример

беше употребен от лидера на Патриотите Валери Симеонов, който определя циганите като озверели себеподобни, жени с инстинкти на улични кучки, деца, които по цял ден се ровят с прасетата...

В речта на лидера на на крайнодясната политическа партия „Златна зора“ Михалолякис се наблюдават много подобни примери за речева агресия. Казапаки (в своята магистърска работа) убедително ги групира в няколко тематични обединения:

1) Ирония

Мислехте си, че **тъпите франки** ни даваха пари, за да **ги харчим** (букв. ядем). Не знаехте, че сами изкопахме гроба на Гърция по този начин.

Как **приемате** вашите сънародници да живеят в бърлоги, в нездравословни условия и да вземат 10 евро надница на ден?

Ние сме се върнали десетилетия назад, господин министър на финансите, **вие** вероятно не го **осъзнавате**. Не го **осъзнавате**, защото както **казахте** преди малко, „Ню Йорк Таймс“ и „Економист“ казват, че напредваме. Не казват същото обаче гръцките граждани, нито в Атина, нито в Солун, нито в кварталите на големите градове, нито в селата.

Господа, имате (*носите*) голяма отговорност. Правите Гърция част от един голям проблем, който е световна катастрофа.

2) Заплаха

Историята ще съди и нас, и вас. Ние не се боим от нейната присъда. Вие имате причини да бъдете разтревожени.

3) Обвинение

Какво правите? Награждавате „хаирджиите“, като отписвате дълговете им?

Примерите показват употребата на някои специфични думи и изрази, характерни за гръцкия език. Тази тенденция е разбираема и е свързана с идентичността, постигана чрез езика и като средство за стилистичен ефект; за по-силен израз на емоциите, който надхвърля обективното неутрално изразяване чрез обикновената реч. В гръцката политическа реч обаче се наблюдават много повече реторични похвати, чрез които също се постига ефект, близък до този на агресията. Най-често този похват се изразява с употребата на реторични въпроси, а интонацията и паралингвистичните елементи допълват агресивността като елемент на изказването. Предстои да бъде направено в рамките на гореописания проект по-представително тематично обобщение на групите, които най-често обобщават случаите на речева агресия.

Втората голяма тематична група, която провокира изследователския интерес в този текст, е свързана с употребата на клишетата. Лингвистиката продължава да бъде длъжник на това явление, което в политическия дискурс има много специфични цели. Чрез клишето политиците говорят общо и могат да избягват неудобни за тях теми. Чрез клишето може да се говори дълго, но не и информативно. Граматически конструкции са верни, но безсъдържателни по същество. Използват се често едни и същи думи, които в нормалната човешка

реч имат естествено съдържание, но чрез свръх- и злоупотребата в политическия дискурс се превръщат в елементи на клиширани изрази и конструкции: **приоритети, ресурси, отговорност, конкретика** (която в руския език например се използва с хумористично съдържание), **визия, цел, стратегия, стартиране/финализиране** и други.

Клишетата, за разлика от по-специфичните прояви на вербална агресия, маркиращи национална принадлежност, манталитет, култура, създават усещането за повече близост в политическите изказвания на лица от различни държави и осъществяват повече сходни синтактични конструкции.

В гръцката политическа реч например се използват много клиширани конструкции, актуални примери от обявената в света пандемия:

Мицотакис пред европейски партньори: (Основен) **Приоритет** са здравето и безопасността на служителите

Мицотакис пред епидемиолози: Показахме **голяма отговорност** като страна. Ники Керамеос (министър на образованието): **Променихме програми, въведохме нови процедури, постепенно променихме образователните стандарти, за да осигурим на нашите студенти повече и по-добри предпоставки за настоящето и бъдещето.**

Инвестирайки в съвременното модерно училище, **осигуряваме на децата си повече и по-добри предпоставки за утрешния ден. И заедно изграждаме по-динамично, приобщаващо общество с равни възможности и без изключения. Защото образованието е най-важният механизъм на социалната мобилност.**

Клишетата за образователната и здравната реформа преобладават и в хърватската и в сръбската политическа реч. Следните примери са убедително доказателство за това: Jutarnji list, 13.03.2020. Миланович за коронавируса: **Информиран съм за всичко – съвсем искрено, досега не е направена нито една грешка.**

В телевизионните дебати между Пленкович и Бернардич в онлайн изданието Novi list от 29.06.2020 е регистриран пример за една от най-типичните клиширани употреби: **Нашата цел е да подготвим децата за пазара на труда, а не за борсата, и също така да подобрим материалното положение на учителите.**

В българската политическа реч клишетата също се настаняват като траен елемент в политическата комуникация и това е показано с множество примери в редица наши изследвания.

Този текст е само опит да се представят примери за употреби на клишета и речева агресия в няколко балкански и славянски страни. По-голямо по обем изследване предстои да разгърне убедително и с повече примери и лексикално-тематични групи как говорят политиците на Балканите и в славянските страни. Още по-голямо предизвикателство е към тази идея да се до-

бавят и други държави от Европа. Политическата лингвистика ще спечели от съпоставителни наблюдения, в които се добяват анализи върху политическата реч и на други държави. Изводите от наблюденията показват близост в изказванията, маркиращи обида, включително чрез употреба на нецензурни думи и изрази, както и в езиковите конструкции, наситени с клишета. Интересно би било да се проследи какъв е генезисът на анализиранията явления и какво е влиянието от фолклорните традиции, от уличната реч, от социалните мрежи и други съвременни езикови и стилотворни фактори. Близостта (особено между балканските страни) показва за пореден път не само сходства в характера и чертите на личността, близостта до политическия модел и сходствата в (не) сполучливите години на прехода, но дава основание да се търси по-висока степен на емоционалност при изразяването на отношение към политическия опонент и към опозиционните политически групировки, за което често политическите субекти не намират израз в силните възможности, които езикът предоставя, а се търси по-скоро ефект за привличане на вниманието и намаляване на дистанцията с аудиторията. Този похват може да бъде отнесен към съзнателно търсените подходи в политическата комуникация и при създаването на политически жаргон.

Анализите на политическата реч могат да разширят научните наблюдения върху съвременната езикова ситуация на балканските и славянските държави; да дадат нови основания за теоретично рамкиране на проблематиката и да посочат нови балканизми, които създават общност в много по-широк контекст.

Изводи:

1) Предварителните наблюдения показват сходни моменти при лексикалното изразяване на обидата в редица балкански и славянски езици;

2) Различията се свеждат по-скоро до националните специфики при сравненията, изразяването на ирония, автоирония, хумор, заплаха, употребата на реторични средства и похвати, а обидните думи присъстват в политическите изказвания най-често на националистическите партии в анализиранията страни;

3) По-голяма близост проявяват политическите изказвания в употребите на клишетата. Този факт е леснообясним, като се има предвид универсалността на клишето да обобщава с готови фрази различна информация. В разглежданите езици преобладават клишетата, свързани със здравеопазването, образованието и успехите на правителството.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Василева 2002:** *Василева, А.* Обидното слово в българския и във френския език. София: УИ „Свети Климент Охридски“, 2012. [**Vasileva 2002:** *Vasileva, A.* Obidnoto slovo v balgarskiya i vav frenskiya ezik. Sofia: UI „Sveti Kliment Ohridski“, 2012].
- Миланов 2020:** *Миланов, Вл.* Рецепцията на българската политическа реч от студентите чужденци. В: Чуждоезиково обучение, кн. 4, 2020 г. [**Milanov 2020:** *Milanov, Vl.* Retseptsiyata na balgarskata politicheska rech ot studentite chuzhdentsi. V: Chuzhdoezikovo obuchenie, kn. 4, 2020 g.].
- Миланов 2020:** *Миланов, Вл.* Езиковата агресия в политическата и в ученическата реч. В: Български език и литература, кн. 2, 2020 г. [**Milanov 2020:** *Milanov, Vl.* Ezikovata agresiya v politicheskata i v uchenicheskata rech. V: Balgarski ezik i literatura, kn. 2, 2020 g.].
- Павлова 2020:** *Павлова, Н.* Обидата като речева агресия и налагане на власт чрез езика (върху материал от печатни, електронни и онлайн медии). [**Pavlova 2020:** *Pavlova, N.* Obidata kato recheva agresiya i nalagane na vlast chrez ezika (varhu material ot pechatni, elektronni i onlayn medii)].
- Сталянова 2020:** *Сталянова, Н.* Речта в съвременното българско общество. София: Парадигма, 2020. [**Stalyanova:** *Stalyanova, N.* Rechta v savremennoto balgarsko obshtestvo. Sofia: Paradigma, 2020].
- Узаничева 2020:** *Узаничева, Ю.* Стратегии на езикова агресия в парламентарната реч на България и Украйна (дисертация за придобиване на научната и образователна степен „доктор“, защитена в СУ „Св. Климент Охридски“. София, 2020 г.). [**Uzancheva 2020:** *Uzancheva, Yu.* Strategii na ezikova agresiya v parlamentarnata rech na Bulgariya i Ukrayna (disertatsiya za pridobivane na nauchnata i obrazovatelna stepen „doktor“, zashtitena v SU „Sv. Kliment Ohridski“. Sofia, 2020 g.)].
- ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΣΑΠΑΚΗ, ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΗΣ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑΣ ΠΑΡΑΤΑΞΗΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΣΩΜΑΤΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ.* Αθήνα, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ «ΑΘΗΝΑ», 2016.

Доц. д-р А. Петкова с участници в Международния летен семинар по български език и култура, където тя е дългогодишен преподавател